

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING INKLYUZIV MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Eshboboyeva Charos Akmalovna

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti magistr
talabasi

Pedagogika yo‘nalishi bo‘yicha ilmiy maqola

Annatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda inklyuziv madaniyatni shakllantirish masalasi ko‘rib chiqoladi. O‘qituvchining shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirish va ularning pedagogik kompetensiyasini oshirish masalalari ilmiy asosda tahlil qilingan. Inklyuziv ta‘lim konsepsiyasi, uning pedagogikadagi ahamiyati va O‘zbekiston amalga oshirilayotgan islohatlar, inkyuziv madaniyat tushunchasi, uni shakllantirish usullari va jamiyatda uning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, Markaziy Osiyo davlatlarida inkyuziv madaniyatni rivojlantirish tendensiyalari yoritiladi. Maqolada zamonaviy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar va amaliy tajribalar asosida samarali shakllantirish va yo‘llari ko‘rsatib o‘tiladi va yoritiladi.

Kalit so‘zlari: Inklyuziv ta‘lim, konsepsiya, inklyuziv madaniyat, pedagogika, o‘qituvchi, ta‘lim muassasalari.

Kirish: Bugungi kunda jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirish muhim ijtimoiy vazifalardan biri hisoblanadi. Inklyuziv madaniyat faqat nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun emas, balkim barcha fuqarolar uchun teng imkoniyatlarni yaratishga qaratilgan. Bu jaroyon ta‘lim, mehnat bozori va ijtimoiy hayotda tenglik tamoyillarni joriy etishni o‘z ichiga oladi.

Inklyuziv ta‘lim va uning jamiyat taraqqiyotiga ta‘siri bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Bo‘lajak o‘qituvchilarda inkyuziv madaniyatni rivojlantirish nafaqat ta‘lim muassasalari, balki butun jamiyat uchun muhimdir. Markaziy Osiyo mamlakatlarida inklyuziv ta‘limni joriy etish jaroyonida turli muammolar va imkoniyatlar mavjud.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida inklyuziv ta‘lim bo‘lgan e‘tibor so‘ngi yillarda ortayotgan bo‘lsa, haligacha bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Masalan, Qozog‘iston va Qirg‘izistonda inkyuziv maktablarning soni oshgan bo‘lsa, Tojikiston va Turkmanistonda bu borada huquqiy islohotlar olib borilmoqda.

O‘zbekiston inklyuziv ta‘lim rivojlantirish maqsadida qator qonun va dasturlar qabul qilingan.

1. 2020 yilda qabul qilingan “inkyuziv ta’limni rivojlantirish” konsepsiyasi-bu konsepsiya barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan
3. Pedagogika qayta tayyorlash dasturlari-inklyuziv ta’lim buycha o‘qtuvchilarni malakasini olirish kurslari tashkil etiloqda.
4. Maktab va oliy ta’lim muassasalarda inklyuziv sharoitlar yaratish infratuzilmani yaxshilash va metodik qo‘llanmalar ishlab chiqarish ishlari olib borilmoqda.
O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020- yil 13-oktabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlar to‘g‘risidagi PF-4860-sonli farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Vazilar Mahmakasining 2021-yil 12- oktabrdagi “alohida ta’lim ehtiyojlari bo ‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normatik-huquqiy hujjatlarni tasqilash to ‘g ‘risidagi 638-sonli qarorlari qabul qilinib, alohida ta’lim ehtiyojlari bo ‘lgan bolalarga ta’lim- tarbiyasiga davlat tomonidan e’tiborning kuchayishi bilan inkyuziv madaniyatni shakillantirish va uning pedagogic ahamiyati pedagoglar oldida dolzab vazifalardan birga aylandi.
1. Har xillikni qabul qilish – jamiyatdagi barcha insonlarning turiligini hurmat qilish.
2. Tenglik va adolatli munosabat – imkoniyatlardan bir xil foydalanish imkoniyatlarini yaratish.
3. Hamkorlik va o‘zaro tushunish-jamiyat a’zolari o‘rtasida samaraliy Hamkorlikni shakillantirish.
Uning asosiy komponentlari quydagilardan iborat:
 1. O‘qtuvchilarning inkyuzib bilimi va kompetensiyalari-o‘qtuvchilar maxsus pedagogikaga tayyorgalikka ega bo’lish kerak.
 2. Inklyuziv muhitni yaratish- maktab universtetlarda nogironligi bo‘lgan Talabalar uchun qulay sharoyitlar yaratishi zarur.
 3. Inklyuziv ta’lim darslarini ishlab chiqish – o‘quv rejalar va dasturlar turliy imkoniyatlarga ega talabalarni hisobga olish ishlab chiqilishi lozim.
Inkyuziv madaniyatni tarbiylashda quydagi usullar muhim ahamiyatga ega:
1. Ta’limda inklyuziv yondoshuv- umumta’lim maktablarda hamma bolalar uchun qulay muhit yaratish.

2. Qonunchilik va siyosat -inklyuziv jamiyatni rivojlantirishga qaratilgan

Qonunlarni qabul qilish va amalga oshirish.

3. Ijtimoiy ma'ifiy loyihalar-aholi o'tasida inklyuzivlikni targ'ib qilish.

Inklyuziv ta'limni qo'llab -quvvatlagan holda O'zbekiston
hukumatl ta'lim

barcha har kim uchun ekanligini to'g'risidagi xalqaro huquqning tarafdori ekanligini isbotlamoqda. Imkoniyati cheklangan bolalarning individual ta'lim ehtiyojlarini qondirish zaruriyati va har bir bolalarning yuzaga chiqish taminlanishi imkoniyatlarni nomoyon etish – jamiyat hayotidagi moqsadini amalga oshirishning muhim tamoyilari hisoblanadi. Ushbu metodologiya inklyuziv ta'limga boshlang'ch

sinf va boshqa fan o'qtuvchilarini, maktabgacha ta'lim mussasalarining tarbiyachilarini, shuningdek, unga mos keluvchi ta'lim dargihning talabalari o'qitish hamda, o'qtuvchilar hamda tarbiyalovchilar, maktab hodimlari malakasini oshirish uchun ishlab chiqilgan.

Metodologiya maxsus ta'lim ehtiyoji (maxsus ta'im ehtiyoji)ga muhtoj bolalarga BMTning imkoniyati cheklangan kishilarning huquqlari to'g'risidagi Konvensiya, BMTning bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyalarning to'la ta'lim hamda bolalarni ijtimoiy tarizda himoya qilish milliy siyosatimizga mufofiq, shuningdek, " Ta'lim tarbiya uchun" milliy dasturi doirasi asosida o'qitish va ta'lim berishga asos bo'ladi.

Metodologiyada inklyuziv ta'limni ta'lim tizimiga asosan boshlang'ich va maktabgacha ta'lim mussasalarga kirish yulning muhim jihatlari va tamoyillari berilgan. Metodologiya uslubiy o'qitish paketining birinchi qismi hisoblanadi. Paket quyidagi qisimlardan iborat.

- Maktabgacha ta'lim mussasalari va boshlang'ich ta'imda inklyuziv ta'im metodologiyasi.

1. Uslubiy qullanma- inklyuziv bolalar bog'chalarich va bolalar Yoshi 2-7

yosh bo'gan boshqa maktabgacha ta'lim mussasalari uchun;

2. Uslubiy qullanma- boshlang 'ich sinf o'quvchilari uchun 7-10 yoshli

bolalarga.

Uslubiy ta'lim berish paketining maqsadi, o'qtuvchilar ta'lim mussasalarida o'qtuvchilarni tayorlash va malakasini oshirish, shuningdek inklyuziv boshlang'ich sinf hamda maktabgacha ta'lim mussasalarida faoliyat olib boruvchilarning har bir bolaning uziga xos jihatlarni hisobga olishlari, ayniqsa, maxsus ta'limga ehtiyojmand bolalarga

sifatli ta'lim berishlari uchun yordam ko'satilishidir. Paketda bolalarni qiziqtirish, diqqatini jamlash va o'qitishlardagi muvafiqiyatlarni qanday baholashga doir tavsiyanomlar bor. Ikki uslubiy qo'llanma metodikaviy aniq misollar, qisqa hikoyalar hamda amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Metodika o'qtuvchilarga o'quvchilarning kuchli jihatlari va mahsus ehtiyojlari bilan ishlashga yordam beradi. O'qtuvchi va yordamchi xodim inklyuziv sinflarda ushbu materiyallardan foydalanishlari mumkin bo'lgan holda har bir bolaning, mayda etnik qatlamning farzandlari, ruhiy- hissiy buzilishlarga ega bolalar, avvak ilk va boshlang'ich ta'lim olmagan bolalar bilan ishlash jarayonida foydalanib, ta'lim sifatini yaxshilashlarni mumkin.

Metodologiya milliy va evropa ekspertlari tomonidan milliy qonunchilikni tavsifi va tahlili hamda amaliyotda qo'llanishi: inklyuziv ta'lim sohasida milliy qonunchilikni tavsifi va tahlili hamda amaliyotda qo'llanilishi davomiy muhokamalar qilish orqali ishlab chiqilgan. Paket asosiy hamkorlar (RBIMM va XTV) hamda boshqa muvofiq keluvchi tomonlari tarafdin muhokama qilingan va tasdiqlangan, komponerga ko'ra maxsus maktab va resurs markazlarida boshqarilgan shuningdek o'qtuvchilarga muljalangan.

Imkoniyati cheklangan bolalarni umumta'lim sharoyitda o'qitish ularni o'ziga xos xususiyatlari, nuqsan turi, darajasi va sifdagi bilalar sonini e'tiborga olgan holda tashkil qilinadi. Avvalo shuni takidlash joziki, o'qtuvchilarning yoshlari har xil bo'lsada lekin ular bir birlarga o'xshamaydilar.

Barcha bolalarning inklyuziv psixologik shaxs xususiyatlari, qabul qilish darajasi, zehn va idrok turliychadir. Shu boyis maxsus ehtiyojga ega bo'lgan bala ta'lim olayotgan inklyuziv sinfdagi o'quv tajriba jarayoni tashkil etish massalasi yanada murakabroq mummolar hal etishda etishni talab etiladi. Inklyuziv sinfdagi o'qtuvchi bolalarning imkoniyatini e'tiborga olib darsi shunga muvofiq rejalashtira olsa, bolalarning nogironligi bilim olishi qanday tasir qilishini bilim, u qiyinchiliklarni bartaraf etishning uslubiy yulardan foydalansa maktab va oila hamkorligini to'la yulga qo'ya olsa hamda nogiron bolalarning kelajagiga ishonch bilan qarasagina dars jarayoni muvaffaqatliy kechishga erishish mumkin. har bir bola uz imkoniyati darajasida rivojlanadi, buni L.S.Vigotskiyning ilniy qarashlarga ko'ra "har qanday ruhiy yoki jismoniy nuqsonda ham taraqqiyat davom etadi" fikir bilan ham tasdiqlash mumkin.

Chunki alohida ehtiyojli bolalar inklyuziv ta'limning samaraliy tashkil etilishi natijasida:

- Imkoniyati cheklangan farzandlar mavjud bo'lgan oilalarning moddiy va

ma'noviy muammolarga barham beriladi va mahallaeda ajratish iskanjasidan qutilishga imkon yaratiladi.

- Maxsus ehtiyojli bolalarning o'z oilasi va jamiyat davrasida bo'ishdik ulkan imkoniyatlar yaratildi.
- Jamiyatning yanada inklyuzivlashuviga olib keladi;
- Barcga uchun ta'im sifati yanada yaxshilanadi;
- Imkoniyati cheklangan bolalarning janiyatga ega va samaraliy

moslashtirishlari ta'minlanadi, ya'ni jamiyatda boshqalar ko'rmagan qaramlar soni kamayadi.

Inklyuiz ta'limga yangicha fikirlarning talqin etilishi milliy, tashkiliy va uslubiy islohotlarni talab etadi. Maxsus ta'im muhtoj bolalar hozirgi maktab tizimida ehtiyojlari qondirilmaydigan bolalardir. Shu sababdan maktablar barcha bolalarning turli xildagi umumiy maqsadlari, intilishlari, qiziqishlariga javob berish va ularning olishlarni ta'minlash lozim.

Inklyuziv ta'limda rivojlantirish uchun umumiy ta'lim tizimga tarkibiy o'zgartirishlar kiritish mumkundir. "umum ta'lim" va "maxsus ta'im" o'rtasidagi tusiqlar olib tashlanishi kerak. Maxsus ta'im oddiy ta'imning bir qismi bo'ishiga qaramasdan o'zning, o'quvchilari, o'qtuvchilari, boshqaruv jamosi va ta'minot tizimidagi tashkil topgan ikkita ta'lim tizimi amalda qo'llanilib kelinmoqda.

Barcha o'tuvchilarning talablarga javob beruvchi "Inkulyuziv maktabda" bunday tizimga ehtiyoj qolmaydi.

Xulosa; Inklyuziv ta'lim bu o'quvchilarni shu jumladan imkoniyati cheklanganlar ham o'z tumanlardagi umumta'lim maktablarida oddiy sinflarga yoshlarga muvofiq bilim olish uchun kerak bo'lgan yordamni olganlari va maktab hayotida barcha jabhalarda ishtirok etishlari hamda o'zhissalarni qushilishlarni anglatadi

Islohatlat ta'lim maqsadlarining amaliyotini boshqarish mumkun, lekin ularning pedagogika amaliyotni to'g'ridan-to'g'ri boshqara olmaydi. Shu sababdan bo'lishi uchun islohatlar yaxshi muhokama qilinishi va ta'lim tizimni boshqaruvchilarni hamda uni amalda qo'lovchilar tomonidan ko'rib chiqilishi kerak.

Inklyuziv ta'lim iloji boricha oldinroq boshlangani ma'quldir. Asosiy ehtiyoj boshlanganligi zahoti aralashuv uchun darrov chora ko'rish kerak. Bu bilan tuzilma rivojlanishining kelgusi buzilishlarini oldi olinadi. Yuqori malakaliy o'qtuvchilar yaxshi yulda qo'yilgan qo'llab-quvvatlash tizmi vaa moliyalashtirishning muvofiq mexnezimlarda halqilivchi ahamiyatga ega.

Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi – imkoniyati cheklangan o'quvchilarning samaraliy bilim olish uchun sharoyit yaratishdir. Ushbu sharoyit imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanish darajasini hisobga olgan holda ularga mos samraliy inklyuziv ta'lim turni tanlash lozim.

Hozirgi shiddat bilan rivojlanib borayotgan jamiyatmizda barcha uchun ta'lim olish imloniyatlari mavjud. Shunday bolalar borki, ularning jismoniy imkoniyatlari cheklangan bo 'lishiga qaramay iste'dodli, qobiliyatli, aqli salohiyati e'tiborga loyiqdir. Shuning uchun ularning kelajagiga befarq qarmaslik. Ularning jamiyatimizga davlatimizga munosib qilib tarbiylash biz pedagoglarning sharaflari vazifamizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O 'zbekiston respublikasi perzidentining 2020-yil 23-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo 'lgan bolalarga ta'lim -tarbiya berish tizmini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risidagi PF-4860-sonli farmoni.
2. Akhmedov R. Trends in Inclusive Education in Central Asia 2022
3. Arifjanov R. Inklyuziv jamiyatda ta'lim va uning ahamiyati. Ta'lim va taroqqiyot jurnali 2020
4. Karimov A. Teacher Training Programs for Inclusive Education.2021
5. Kummar R. Patel S.Promoting inclusive through Community

Engageme